Henri H. Stahl – un sociolog constructor de istorie. Perspectiva unui istoric budapestan

Zoltán ROSTÁS

Universitatea din București, Cooperativa Gusti
University of Bucharest, The Gusti Cooperative
Personal e-mail: zoltan.z.rostas@gmail.com

Henri H. Stahl: A Sociologist Building History.
The Perspective of a Historian from Budapest

Abstract: The purpose of this review is to present an anthology – published in Hungarian – of significant excerpts from the work of Henri H. Stahl. This anthology was edited by the Budapest historian Ambrus Miskolczy, and is the fourth of its kind, after the ones in France, Italy, and the United States. After recalling the influence of the historian Nicolae Iorga and of the social democratic ideology on the young Henri H. Stahl, another decisive impact on Stahl was the rural sociological research led by Dimitrie Gusti, as illustrated in the fragments chosen to be included in the book. The review provides more space to Stahl's original theory of exploring the past from the present towards the past. This approach to historical sociology led Stahl to the conclusion that the Romanian Middle Ages differed significantly from the same period in the West. The anthology also contains articles against unscientific positions, which were current in the 1930s and 1980s. The anthology itself and its introductory study – published in 1992 – remain valid to this day.
Keywords: historical sociology; monographic sociology; social archeology; rural history; Henri H. Stahl; Nicolae Iorga; Dimitrie Gusti; Ambrus Miskolczy.

Citation suggestion: Rostás, Zoltán. „Henri H. Stahl – un sociolog constructor de istorie. Perspectiva unui istoric budapestan" *Transilvania*, no. 1-2 (2022): 111-118.
https://doi.org/10.51391/trva.2022.01-02.14.

În seria de scrieri despre cărți importante, care nu au fost băgate în seamă la vremea apariției lor, voiam de mult să abordez o culegere de texte din opera profesorului Henri H. Stahl în limba maghiară, publicată la Budapeste în 1992. Apărută după traduceri realizate în Franța[1], Italia[2] și în Statele Unite[3], culegerea îngrijită de cunoscutul istoric budapestan Ambrus Miskolczy, se deosebește de celelalte antologii[4]. Cele anterioare se concentrează pe texte de sociologia istoriei, dar aceasta îl prezintă pe Henri H. Stahl prin intermediul mai multor dimensiuni și pe multiple paliere. Tocmai din acest motiv volumul solicită o abordare aparte.

Înainte de toate, structura selecției, studiul introductiv amplu și bogata literatură de specialitate utilizată ne îndreptățesc să credem că realizatorul antologiei a urmărit chiar mai mult decât scopul mărturisit, acela de a-l prezenta pe profesorul Stahl, sociologul istoriei. După lectura acestui volum pot să afirm că Ambrus Miskolczy este printre puținii istorici care cunosc nu numai operele profesorului Stahl, ci și mediul care l-a influențat și raporturile sale cu acesta. Așadar, ne propunem, citând fragmente ample, să prezentăm viziunea istoricului Ambrus Miskolczy despre profesorul Henri H. Stahl. Recenzia noastră are drept scop semnalarea profunzimii autorului în comentarea operei istorice a lui Stahl. Antologia a fost gata de tipar la începutul anului 1987. Că s-a publicat abia după cinci ani, în 1992, este deja altă istorie.

Tinerețea cu... Iorga

Bun cunoscător al vieții și operei lui Nicolae Iorga, Miskolczy pune mare accent pe influența istoricului și a istoriografiei asupra tânărului Stahl, pe care exegeții sociologului nu au expus-o, considerând-o, probabil, doar admirație tinerească.

În realitate, Stahl chiar și în familie „inspira" istorie, tatăl său fiind paleograf și asiduu cercetător al vechiului București și prieten cu Iorga. Admirația pentru marele istoric îl canaliza spre cunoașterea satului, a problemei agrare, chiar și prin lectura revistei lui Iorga, *Semănătorul*. Nu rămâne însă mult timp sub vraja viziunii romantice a revistei, nici a naționalismului – atrage atenția Miskolczy, dar nu putea respinge critica lui Iorga privind Partidul Liberal dinainte de Primul Război Mondial în problema chestiunii rurale. „Putem spune, simplificând oarecum, dar citându-l pe Stahl, că și-a început cariera fiind atras în haloul iluziilor «narodniciste», însă fără a fi influențat de nostalgia și miturile legate de sat. În calitate de om de știință, era interesat de realitatea generată de procesul de modernizare, de istoria prezentului a cărui cunoaștere poate influența viitorul. Stahl avea să descopere mai târziu, cu oarecare uluire, că abordarea lui – caracterizată mai jos – avea foarte multe puncte comune cu perspectiva lui Marc Bloch, care, la rândul său, pornea din prezent, de la structurile palpabile în contemporaneitate, și avansa spre cunoașterea trecutului. [...] Pentru ca tabloul să fie complet, trebuie să spunem că Iorga istoricul nu era doar un artist preocupat de evocarea trecutului. Ancorând evenimentele într-un sistem de relații reușea să surprindă maiestuos relația dintre trecut și prezent, scoțând în evidență continuitatea anumitor factori constanți în formele de viață și comportamentul uman. Avea darul de a caracteriza cu pricepere nu doar persoane, ci și comunități, cum arată și descrierea modului în care lumea latină s-a destrămat, formând confederații de sate în zone protejate de munți și păduri; așa-numitele «românii populare» (*romaniae populares*) care, printr-un proces de integrare, au dat naștere Țării Românești în secolul al XIV-lea[5]. Verificarea rezultatelor date de această perspectivă l-a condus pe Stahl spre sociologie, chiar dacă Iorga nu avea cuvinte de laudă la adresa ei și deplângea hotărârea pe care o luase fiul prietenului său. Totuși, paradoxal, dacă există vreun discipol de anvergură al lui Iorga, acela este Stahl. Prin investigațiile sociologice întreținute cu metoda marxistă pe care le-a angajat, Stahl a încercat să facă dreptate nevoii de totalitate reprezentată de Iorga"[6].

... și cu social-democrația

Această orientare ideologică a lui Stahl este în general cunoscută. Se știe despre influența lui Gaston Boeuve, fratele (dinspre mamă), cunoscut în mișcare sub numele de Șerban Voinea și discipol al lui Constantin Dobrogeanu-Gherea. După Miskolczy, implicarea tânărului în polemica dintre neoliberalul Ștefan Zeletin și Șerban Voinea se află la originea cunoașterii tezelor marxiste de către Stahl. Este important de menționat că această polemică s-a desfășurat la nivel istoric-teoretic, viza interpretarea pătrunderii capitalismului în România Veche și consecințele sale asupra satului și țăranilor. A fost un exercițiu foarte fertil, fiindcă și neoliberalul Zeletin, dar și socialistul Voinea argumentau cu teze ale lui Marx. În acest context analizează Miskolczy concluziile lui Zeletin și Gherea, dându-i dreptate lui Stahl, care, ulterior, afirma că Gherea „a fost printre primii teoreticieni a căror descriere a procesului de penetrare a capitalismului în țările înapoiate și integrarea lor în sistemul mondial a rămas validă și în prezent"[7].

Este interesant de urmărit în acest studiu felul în care, din implicarea în polemica Zeletin-Voinea, Stahl ajunge la sociologie:

> „Voinea lucra la Paris. Îi trimitea lui Stahl capitol după capitol pentru evaluare critică și verificarea citatelor[8]. În timp ce consulta literatura extrem de stufoasă, Stahl și-a dat seama că, deși știa foarte bine ce înseamnă capitalismul și penetrarea lui într-o societate înapoiată, Gherea nu știa prea multe despre această țară înapoiată, chiar dacă, în mod obiectiv, ar fi putut să știe. Stahl era tot mai mult preocupat de probleme de genul: care sunt formele actuale, existente ale democrației rurale, țărănești? Avea dreptate Iorga când a susținut că majoritatea țărănimii din România medievală era liberă? Răspunsul la aceste întrebări nu putea fi dat decât de realitatea socială contemporană, dat fiind că urmașii răzeșilor din Moldova și ai moșnenilor din Țara Românească erau încă în viață. [...] Școala sociologică de la București era unica instituție din întreaga Europă care oferea în acel moment cele mai bune oportunități pentru cunoașterea acestei realități"[9].

Afilierea la sociologia gustiană

Istoricul Miskolczy, deschis la încercările de transgresare a frontierelor dintre discipline, fascinat de opera de istorie socială a lui Stahl, a studiat amănunțit și mediul său de sociologi, școala gustiană, pe Gusti însuși: „Profesorul Gusti a fost o personalitate aparte. În timp ce Zeletin a rămas ideolog al neoliberalismului chiar și după șocul înfrângerii în război și în ciuda multelor umilințe, Gusti a ajuns la concluzia că știința, cunoașterea științifică, constituie singura bază solidă pentru politicile de construcție națională și statală și pentru reforma socială care promitea revigorarea societății românești[10], nu în ultimul rând din cauza diversității regionale existente"[11]. Dar, dincolo de lectura atentă a teoriei monografiei sociologice (ceea ce nu am văzut la alți istorici), a consemnat toate conceptele fundamentale de la cadre și manifestări sociale, de la legea paralelismului până la ideea voinței sociale, terminând cu sublinierea importanței interdisciplinarității.

Miskolczy – împreună cu Stahl – consideră iluzorie dorința lui Gusti ca, pe baza acestui sistem, să se realizeze monografia fiecărui sat din România, dar arată că „sociologii români au fost, fără îndoială, printre primii care au organizat grupuri de cercetare interdisciplinară"[12]. Această evoluție a școlii gustiene explică și interesul intelectualilor din Ungaria de a urmări îndeaproape manierea de lucru a gustienilor pe teren. În legătură cu aceasta, Miskolczy evocă poziția[13] lui Stahl, care

> „în 1980, încurajează prelucrarea comparativă și de anvergură fără precedent a relațiilor româno-maghiare din anii '30 nu doar prin evocarea acestor mici episoade ale experienței proprii, ci și prin scrieri despre nevoia de a

constitui grupuri de cercetare multinaționale și de a cerceta viața socială a națiunilor conlocuitoare, recunoscând că, în perioada respectivă, nu putea face decât foarte puțin în acest sens și mărturisește că păstrează idealul unei munci care va fi odată și odată demarată. Regretă doar că va fi prea târziu pentru a lua parte la ea”[14].

Urmărind evoluția școlii gustiene în anii ’30, istoricul budapestan sesizează evoluții contradictorii, în care fenomene de criză și oportunități bine exploatate se amestecau. Bunăoară, consideră că asumarea de către Gusti a conducerii Fundației Culturale a întărit școala sociologică și a lărgit sfera de acțiune spre intervenție socială la sate, în primul rând pe linia culturii sănătății și a muncii.

„Criza școlii – opinează autorul studiului – este ilustrată poate cel mai clar de eșecul celor care doreau să aprofundeze – apelând la fenomenologie – chiar substratul filosofic al abordării gustiene. Oricât ar fi fost de sclipitori, nu au reușit să ajungă la o viziune sintetică. Studiile lor au rămas valoroase datorită materialului empiric, nu al ideologiei, care, deși poate fi evocată, a trecut [...] În comparație, liberalismul școlii a permis crearea a trei orientări și metode trainice: sociologia istorică a lui Stahl, teoria muzicologică și colecția de folclor a lui Constantin Brăiloiu (1893–1958) și anchetele empirice pe bază de date statistice concentrate pe o singură problemă sociologică ale lui Anton Golopenția (1909–1951).”[15]

Din prezent spre trecut

Între crizele și șansele, între decepțiile și succesele anilor ’30, bine conturate de Miskolczy în studiul său, Stahl continuă munca de îndrumare la Fundație, prelegerile la universitate, construirea Muzeului Satului, munca de cercetare cu noi monografiști pentru completarea studiilor parțial realizate, dar mai cu seamă aprofundarea și publicarea cercetărilor de istorie.

„Puterea de muncă și creativitatea – apreciază Miskolczy – i-au fost puse cu adevărat la încercare în momentul în care – după o serie lungă de mai multe comunicări – a redactat studiul pentru *Enciclopedia României*, coordonată de Gusti, în care a trecut în revistă istoria organizării sociale a țărănimii române; o lucrare extraordinară într-o întreprindere cu totul excepțională. [...] Cititorul va fi surprins de perspectiva originală și personală a studiului semnat de Stahl. Intră în domeniul istoriei în calitate de sociolog explicând limpede surplusul de cunoaștere adus de metoda ce avansează din prezent spre trecut, numită de el arheologie socială. Pe fundamentul ferm și sigur al experienței empirice date de cercetarea de teren și prin angajarea gândirii sociologice cu cel mai înalt nivel de profesionalism, Stahl a reușit să-și expună viziunea în cele mai controversate probleme de istorie, saturate de pasiuni politice, în așa fel încât, în cele din urmă și în ciuda «actualității» lor imediate, să poată fi integrate în istoria cercetării științifice, mai precis, în perspectiva proprie a lui Stahl, în care toate problemele deveneau spontan elemente de sociologie istorică”[16].

Vremuri grele

În ciuda atmosferei de insecuritate internațională, instituțiile gestionate de Gusti – în care se sprijinea pe profesionalismul lui Stahl – deveneau din ce în ce mai puternice, astfel că anul 1939 trebuia să aducă un plus de prestigiu școlii gustiene.

„Reputația sociologiei românești s-a îmbunătățit într-atât – aprecia autorul studiului –, încât Bucureștiul a fost desemnat pentru organizarea și găzduirea congresului internațional din 1939. Pregătirile pentru Congresul Internațional de Sociologie au avut și darul de a produce singura monografie comprehensivă a școlii lui Gusti publicată în întregime. Este vorba despre monografia satului Nerej, coordonată de Stahl. Volumul ne oferă o introducere în lumea rurală pornind de la prezent și plonjând imediat în trecut, totul sub umbra amenințătoare a viitorului. Trecutul, prezentul și viitorul sunt indisolubile, ne spune și azi Stahl, iar monografia, iluminând trecutul Europei rurale, care altfel ar fi fost pierdut pentru totdeauna[17], nu face decât să confirme adevărul acestei convingeri”[18].

După cum se știe, Congresul Internațional de Sociologie, care urma să înceapă de la 29 august 1939, a fost contramandat din cauza atmosferei politice internaționale încărcate. Cum războiul a și izbucnit la l septembrie, o altă instituție inițiată de Gusti, Serviciului Social a fost suspendată de către rege. Deteriorarea situației este descrisă și de Miskolczy, amintind că, peste un an, sub regim legionar, a urmat „alungarea regelui și, din dorința de răzbunare, Garda de Fier l-a torturat și asasinat pe Iorga, iar Gusti s-a găsit obligat să se ascundă din cauza atitudinii sale anti-hitleriste. Lui Stahl nu i s-a permis să intre în clădirea universității, iar unii membri mai recalcitranți ai școlii au fost trimiși pe frontul de est. După terminarea războiului, se părea că soarele va răsări și pentru sociologie. Stahl a întocmit două manuale, încredințat că România va deveni o civilizație-sinteză, un creuzet al influențelor culturale occidentale și orientale deopotrivă[19]. După care sociologia a fost interzisă și în România”[20]. Nu este de mirare că tot ceea ce s-a întâmplat după 1940 nu a constituit decât o sumedenie de „încercări de salvare a ce se mai putea, din preocupările noastre științifice”[21].

Volumele satului devălmaș

În volumul *Amintiri și gânduri*, pe care Miskolczy l-a avut la îndemână la pregătirea culegerii, Stahl se oprește cu povestirea amintirilor la anul 1948. Probabil însuși profesorul i-a relatat angajarea sa la Bibliotheca Romanica de la Institutul de Istorie, mijlocită de fostul său student, Miron Constantinescu, fost lider PCR trimis la „munca de jos” la sfârșitul anilor ’50 . Această angajare a făcut posibilă realizarea

celei mai importante lucrări ale sale, *Contribuții la studiul satelor devălmașe*, în trei volume. Se cuvine să amintim, precum Miskolczy, măcar pentru viitoarele ediții că: „volumul al patrulea a rămas în formă de manuscris[22], iar versiunea prescurtată a fost publicată în italiană, franceză și engleză"[23].

Merită să insistăm aici asupra manierei nonconformiste a lui Stahl, care nu se blochează când este vorba despre revizia propriului text.

„Reia de mai multe ori problemele abordate, reformulează și actualizează rezultatele obținute, modifică, nuanțează concluziile în funcție de materialele noi apărute între timp. Atitudinea lui față de monografia Nerej este un bun exemplu în acest sens. La apariție, ecoul internațional al volumului Nerej nu putea fi foarte însemnat. Congresul Internațional de Sociologie a fost suspendat din cauza războiului. Critica cea mai avizată a fost semnată chiar de coordonatorul-autor Stahl în 1942, după trei ani de la apariția volumului. De vreme ce materialul cuprins în cele trei volume a fost organizat în funcție de «cadre» și «manifestări», volumele au devenit foarte stufoase și ar fi necesitat un indice care să arate ce pagini pot fi sărite pentru urmărirea expunerii fără a fi sufocat de detaliile materialului[24]. Autocritica este în același timp o evaluare critică a perspectivei gustiene. Stahl a susținut întotdeauna că această perspectivă nu este pentru el decât o metodă, însă a redactat cele mai bune manuale despre tehnica cercetării monografice a satelor[25]. La vederea monografiei a pus la îndoială modelul, propunând investigațiile centrate pe probleme. Consideră azi că penetrarea capitalismului este o astfel de problemă. «Dacă ar fi să reeditez monografia Nerejului – scria în anii 1980 – așa aș proceda: aș redacta un volum în care aș face teoria proceselor de geneză și dezagregare a comunităților devălmașe sătești, adăugându-i o anexă documentară»[27]. În tot acest timp, a elaborat studii de caz cu o acribie demnă de invidiat chiar și de istorici, studii care ofereau și concluzii teoretice de anvergură. Nici nu ne dăm seama ce volum de muncă și experiență, câtă istorie se ascunde în articolele despre tehnicile agricole sau formațiunile tributale – incluse în volumul de față – mai ales dacă ne gândim la faptul că gândirea socială și politică românească a fost incomparabil mai preocupată decât celelalte state est-europene de ceea ce poate fi considerat particular și general în dezvoltarea țării și de modul în care acesta se raportează la un model general[28]. [...] Însă Stahl a dezvoltat ideea lui Iorga care spunea că un popor cuceritor va fi alungat de un altul, iar locul cumanilor din Țara Românească a fost preluat de o pătură de conducători români, autohtoni, descriind legătura dintre această formație și modul de producție tributal în care forțele de producție se află la un nivel de dezvoltare semnificativ mai scăzut decât în modul de producție feudal"[29].

Răsturnarea dogmelor istoriei

Deși Stahl, după 1965, s-a aruncat în vâltoarea reinstalării învățământului și cercetării sociologice, nici un moment nu a părăsit studiile de istorie. După cele trei volume consacrate satului devălmaș au apărut mai multe volume, studii în străinătate și seria de culegeri amintite la începutul articolului. Pe baza acestora putea să propună o primă concluzie și Miskolczy:

„Stahl este unul dintre istoricii care știu să arate în mod credibil, atât din punct de vedere etic, cât și științific, traiectoria particulară, diferită, pe care a evoluat feudalismul în Europa de Est comparativ cu Occidentul[29]. Deși descrierea proceselor pe baza surselor documentare este o sarcină importantă și serioasă, azi este deja un clișeu că trebuie să ne gândim la presiunea exercitată de aplicarea schemelor occidentale, pentru că astfel se puteau legitima interese de putere, politice pe de o parte, iar dezvoltarea țării putea fi accelerată retrospectiv, pe de altă parte; iar mândria națională era alimentată – după cum arată și exemplele de la noi – cu ascunderea sau cosmetizarea unor momente de iraționalitate. [...] Stahl a interogat sursele cu siguranța celui care vizitase deja lumea despre care vorbesc sursele și nu se lasă înșelat de aparențe. A pornit în căutarea funcțiilor vechilor noțiuni și formule juridice și nu a citit documentele *ad litteram*. Mai cu seamă pentru că nu avem certitudini decât în cazul în care există doar o singură sursă pentru un fenomen. De îndată ce apar și altele, trebuie să explicăm contradicțiile dintre ele. [...] Așadar, sursele sunt mărturii ale unor moravuri ciudate și sunt lipsite de fundament juridic[30], nu sunt sursele unui sistem juridic, ci arată, mai degrabă, psihologia actului de judecată. Doctrinele juridice presupun existența unor condiții sociale – ne spune Stahl"[31].

Anii '80, o nouă marginalizare

Sociologia abia renăscută în anii '60, după numai un deceniu a și fost din ce în ce mai restricționată. Spre uimirea lui Stahl, chiar și istoria sociologie românești[32] a intrat într-un con de umbră în instituțiile academice. S-a amplificat mai strident curentul etnicist în politica partidului comunist de la sfârșitul anilor '70, devenind obsedant în anii '80. Toate acestea l-au determinat pe Stahl să publice la o editură literară o istorie a Școlii sociologice de la București, deghizată în memorii, de altfel sigura istorie cuprinzătoare produsă în regimul comunist. Și întrucât curentul etnicist se alimenta dintr-o abordare revolută a culturii populare, cu care se confruntase deja în anii '30, Stahl a republicat o serie de eseuri vechi, dar devenite deosebit de actuale.

Volumul *Eseuri critice* (și atacurile formulate față de autor) i-au atras atenția lui Miskolczy, care le-a explicat astfel cititorilor săi poziția științifică a lui Stahl: „Dacă în cazul elementelor arhaice ale organizării rurale identificate în prezent a încercat să reconstruiască organizarea de odinioară, în cercetările de folclor a ales o cale diferită. Ne avertizează frecvent cât de înșelătoare poate fi colectarea tradițiilor

în scopul reconstituirii unei culturi din trecut, armonios construite ca un întreg coerent din elemente disparate, după care să se publice așa-zisele opere alese ale poporului român[33]. Perspectiva ne conduce inevitabil la glorificarea etnicității, la *Volksgeist*, la spiritul poporului, dacă nu cumva fusese chiar punctul nostru de pornire, subminând astfel întreg demersul științific. Este perspectiva și poziția din care Stahl a polemizat încă din 1930 cu personalități de marcă ale vieții culturale românești de talia lui Lucian Blaga (1895–1961), considerat azi un mare clasic al literaturii române, sau Mircea Eliade (1907–1986), istoric de renume mondial. A fost o polemică unilaterală, în sensul în care Blaga nu a răspuns criticilor aduse de Stahl, în care acesta din urmă diseca cu precizia unui bisturiu lauda răsunătoare adusă satului atât în discursul inaugural de la Academia Română, cât și în tratatele de filosofie publicate de autor[34]. Menționează evenimentul și în memoriile lui, care sunt adevărate perle ale genului, mai ales datorită modului în care sunt evocate experiențele trăite și redate învățămintele pe cât de amare, pe atât de utile. Și după ce și-a reglat conturile cu trecutul și viitorul, în anii 1980 publică un volum de eseuri critice destinate nu atât lui Blaga și Eliade, ci mai ales epigonilor angrenați în vulgarizarea celor doi"[35].

După ce Miskolczy detaliază pentru cititorii maghiari poziția de sorginte filosofică-literară a lui Blaga și Eliade, respectiv critica sa bazată pe cercetarea științifică din anii '30, el se oprește la polemica din anii '80:

> „[Polemica] a continuat în sensul în care a fost atacat virulent în publicistica vremii, însă nu avem și răspunsul lui la aceste atacuri[36]. Se vede mai clar trecutul decât viitorul polemicii, pentru că rădăcinile ei merg până la Blaga și Eliade, ambii alimentându-se din învățăturile lui Nae Ionescu, un profesor popular în cea de-a doua jumătate a anilor '30 și în prima jumătate a anilor '40[37]. [...] Așadar, trebuie să facem diferența între cultura populară și sistemele filosofice despre ea, care pot fi în sine valoroase. Din perspectiva unui oarecare formalism naiv, am putea crede că eseurile lui Stahl nu sunt constructive, ci doar destructive. Stahl spune cu un dram de amărăciune că încă nu a reușit să analizeze în profunzime sistemul de idei populare despre moarte, iar în note sugerează că nu a reușit decât parțial să se achite de această promisiune în memoriile sale (în capitolele publicate în acest volum)[38]. Totodată, se pare că a găsit formula propice pentru a-și exprima ideile despre mentalitatea populară, în lipsa unui termen mai bun: teoria obștii pe bază de tradiții difuze. Lucrările despre această temă, incluse și în prezentul volum, vorbesc de la sine și pentru sine, de aceea doar semnalăm că descrisese obștea bazată pe tradiții difuze deja în *Nerej*, în partea intitulată cadre psihice, iar mai apoi o caracterizase ca un grup rural arhaic, în care viața membrilor este integrată printr-un mecanism psihologic[39]. Găsim aici o imagine autentică și credibilă despre legitățile interne ale reproducerii folclorului. Și chiar pasaje cutremurătoare despre moartea folclorului autentic, transformarea culturii populare în marfă, în articol de consum de masă. Stahl nu deplânge trecutul, nu dorește să-l readucă în prezent. Deplânge anihilarea – din perspectiva viitorului. Întreaga sa operă e o mărturie a responsabilității sale față de trecut. Este atitudinea care transpare și în aparent aridul manual de metode sociologice și parabola Stelei Polare pe care o invocă frecvent[40]. Să avem curajul să fim utopiști. Să ne călăuzească Steaua Polară, chiar dacă nu o putem atinge. Important e că ne veghează și ne ajută să nu ne rătăcim"[41].

Un volum cu structură originală

Din prezentarea de mai sus se poate bănui la ce profunzimi a ajuns Ambrus Miskolczy în cunoașterea vieții și a operei lui Henri H. Stahl. O cunoaștere care cuprinde nu numai operele majore, ci și articole, nu numai date de biografie individuală, ci și radiografia colectivităților în care s-a implicat sau cu care era în opoziție. Astfel, nu ne mirăm că a ales studii sau fragmente din originala sociologie a istoriei despre satul devălmaș („Organizarea social a țărănimii", „Techniques agraires, coutumes juridiques et paysages ruraux", „The Romanian Tributary Sistem"), dar și fragmente semnificative din monografia sociologică a Nerejului, patru eseuri interbelice („Satul", „Prilej de îndoială", „Teoria obștei pe bază de tradiție difuză" și „Folclor autentic și folclor profesional") republicate în *Eseuri critice*, și două capitole („Campania din Nerej-Vrancea 1927" și „O refugiere în folclor") din *Amintiri și gânduri*.

În loc de încheiere

Nu știu când și în ce context l-a descoperit Ambrus Miskolczy pe Stahl. Fiind istoric, presupun că a fost interesat nu numai de relațiile istorice dintre cele două țării (ca vicepreședinte al Comisiei mixte ungaro-române de istorie a Academie Ungare de Științe, fost șef al Catedrei de filologie română de la Universitatea Eötvös Loránd din Budapesta), ci și de evoluția istoriografiei române și a rămas surprins de originalitatea și modernitatea cercetărilor lui Stahl. Cum Miskolczy nu s-a mulțumit doar cu constatarea noutății unei opere, a investigat mediul lui Stahl din tinerețe, trecând prin școala sociologică gustiană, până la maturitatea atinsă în anii '60–'80. Și pentru că sociologia istoriei practicate de Stahl putea să intereseze comunitatea istoricilor (dar și a sociologilor și etnologilor) din Ungaria, a realizat această culegere de texte. Fiindcă viața și opera lui Stahl au deschideri spre multe probleme curente, personalități și instituții, sunt convins că studiile consacrate, printre altele, baladei Miorița, lui Ion Luca Caragiale, Mihail Sebastian, Emil Cioran, Bela Bartok, Gărzii de Fier în ultimi treizeci de ani își au rădăcini în studiul lumii în care a trăit și a creat Henri H. Stahl.

Note:

1. Henri H. Stahl, *Les anciennes communautés villageoises roumaines* (București, Paris: Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1969).
2. Henri H. Stahl, *La communitá di villagio* (Milano: Jaca Book, 1976).
3. Henri H. Stahl, *Traditional Romanian Village Communities*, prefață de Daniel Chirot (Cambridge, Paris: Cambridge University Press, 1980).
4. Henri H. Stahl, *A régi román falu és öröksége* [Satul vechi românesc și moștenirea sa], texte selectate, introducere și note de Ambrus Miskolczy, post-față de Zoltán Rostás (Budapesta: ELTE Román Filológia Tanszék, 1992).
5. Mihai Berza, *Nicolae Iorga, istoric al evului mediu* (București: f.e., 1944).
6. Ambrus Miskolczy, „Bevezetés Henri H. Stahl világába és történeti szociológiájába [Introducere în lumea și sociologia istorică a lui Henri H. Stahl], în Henri H. Stahl, *A régi román falu és öröksége* [Satul vechi românesc și moștenirea sa] (Budapesta: ELTE Román Filológia Tanszék, 1992), 9.
7. Henri H. Stahl, „Théories de C. D. Gherea sur les lois de la pénétration du capitalisme dans les «pays retardataires»", *Review*, nr. 1 (1978): 114.
8. Henri H. Stahl, *Amintiri și gânduri din vechea școală a „monografiilor sociologice"* (București: Editura Minerva, 1981), 19.
9. Miskolczy, „Bevezetés", 11–12.
10. Dimitrie Gusti, „Virgil Madgearu și Institutul de Științe Sociale al României", *Sociologia Românească*, nr. 7-12 (1942): 552.
11. Miskolczy, „Bevezetés", 13.
12. Miskolczy, „Bevezetés", 12.
13. Stahl, *Amintiri*, 349.
14. Miskolczy, „Bevezetés", 13.
15. Ibid., 14.
16. Miskolczy, „Bevezetés", 15.
17. Afirmația lui Daniel Chirot în introducerea la lucrarea despre comunitățile rurale românești publicată de Stahl în limba engleză.
18. Miskolczy, „Bevezetés", 15
19. Șerban Voinea și Henri H. Stahl, *Introducere în Sociologie* (București: Editura Partidului Social Democrat, 1947), 192–193.
20. Miskolczy, „Bevezetés", 16.
21. Stahl, *Amintiri*, 400.
22. Stahl, *Amintiri*, 400.
23. Miskolczy, „Bevezetés", 16.
24. Henri H. Stahl, „Cercetări și discuții monografice", *Sociologie Românească* 7-12 (1942).
25. Henri H. Stahl, *Tehnica monografiei sociologice* (București: Editura Institutului Social Român, 1934); Henri H. Stahl, *Monografia unui sat* (București: Editura Fundațiilor Regale, 1939).
26. Stahl, *Amintiri*, 384.
27. Pentru o prezentare mai întâi laudativă, pe urmă ironică, fără menționarea lui Stahl sau a școlii monografice, vezi Paul E. Michelson, „Romanian Perspectives on Romanian Development", *Balkanistica* (1981, 1982); Paul E. Michelson, *Myth and Reality in Romanian National Development*, lucrare prezentată la „The International Romanian Studies Congress", Paris, 1–4 iulie 1986, Separatum.
28. Miskolczy, „Bevezetés", 17.
29. Este singurul autor din Europa de est prezent cu un articol într-o culegere reprezentativă de articole despre problemele tranziției de la feudalism la capitalism: Henri H. Stahl, „Voie prussienne et «deuxieme servage»", in Maurice Dobb și Paul M. Sweezy, *Du féodalisme au capitalisme: problèmes de la transition* (Paris: Éditions François Maspero, 1977). Pentru o prezentare clasică a evoluției „celei de a doua iobăgii" în Transilvania, vezi David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. I-II (București: Editura Academiei RSR, 1968).
30. Henri H. Stahl, *Controverse de istorie socială românească* (București: Editura Științifică, 1969), 28.
31. Miskolczy, „Bevezetés", 17–18.
32. Zoltán Rostás, *Monografia ca utopie. Interviuri cu Henri H.* Stahl (București: Editura Paideia, 2000), 193–195.
33. Henri H. Stahl, „Folclorul și obiceiul pământului", *Studii de folclor și literatură* (1976): 6.
34. Henri H. Stahl, „Satul românesc. O discuție de filosofia și sociologia culturii", *Sociologie Românească*, nr. 11–12 (1937); Henri H. Stahl, „Teoria abisală a d-lui Blaga", *Sociologie Românească*, 1938, nr. 1–3; Henri H. Stahl, „Filosofarea despre filosofia poporului român", *Sociologie Românească*, nr. 4-6 (1938).
35. Henri H. Stahl, *Eseuri critice despre cultura populară românească* (București: Editura Minerva, 1983), 7.
36. Fiindcă presa vremii trebuia să refuze eventualul răspuns a lui H. H. Stahl (n. n.).
37. Stahl, *Eseuri*, 173.
38. Stahl, *Eseuri*, 159.
39. Henri H. Stahl, *Sociologia satului devălmaș românesc* (Bucharest: Editura Fundația „Mihai I", 1946), 35. O sarcină separată ar fi descrierea modului în care perspectiva și metoda lui Stahl pot fi comparate cu a lui Roman Jakobson și Piotr Bogatirov.
40. Henri H. Stahl, *Teoria și practica investigațiilor sociale*, vol. II (București: Editura Științifică, 1975), 227.
41. Miskolczy, „Bevezetés", 22–23.

Bibliography:

Chirot, Daniel. *Social Change in a Peripheral Society*. New York, San Francisco: Academic Press, 1976.

Dobb, Maurice, and Paul M. Sweezy. *Du féodalisme au capitalisme: problèmes de la transition*. Paris: Éditions François Maspero, 1977.

Gusti, Dimitrie. "Virgil Madgearu și Institutul de Științe Sociale al României" [Virgil Madgearu and the Romanian Institute for Social Sciences]. *Sociologia Românească*, no. 7–12 (1942).

Berza, Mihai. *Nicolae Iorga, istoric al evului mediu* [Nicolae Iorga, A Historian of the Middle Ages]. Bucharest: n.e., 1944.

Miskolczy, Ambrus. "Bevezetés Henri H. Stahl világába és történeti szociológiájába [Introduction to the World and Historical Sociology of Henri H. Stahl]. In Henri H. Stahl, *A régi román falu és öröksége* [The Old Romanian Village and Its]. Budapest: ELTE Román Filológia Tanszék, 1992.

Miskolczy, Ambrus. *Eszmék és téveszmék a román múlt és jelen vitás kérdéseit tárgyaló könyvekről* [Ideas and Ilusions about Books that Treat Controversial Facts on the Romanian Present and Past]. Budapest: Bereményi Kiadó, 1994.

Miskolczy, Ambrus. *Cioran hosszú kamaszkora avagy mi legyen a fasiszta múlttal?* [The Long Adolescence of Cioran or What are We Going to Do with the Fascist Past?]. Budapest: Gondolat Kiadó, 2014.

Miskolczy, Ambrus, *A Vasgárda (1927–1937). Antiszemitizmus, mitológia, vallás. I. kötet* [The Iron Guard (1929-1937: Antisemitism, Mythology, Religion, vol.I]. Budapest: Gondolat Kiadó, 2015.

Miskolczy, Ambrus. *„A Sátán jegyébe" avagy a törtelem terrórja (Románia 1918–1945)* ["In the Zodiac of Satan" or the Terror of History (Romania, 1918-1945)]. Budapest: Napkut Kiadó, 2019.

Miskolczy, Ambrus. *A Vasgárda II (1937–1964). Antiszemitizmus, mitológia, vallás. II. kötet* [The Iron Guard (1929-1937: Antisemitism, Mythology, Religion, vol.II]. Budapesta: Gondolat Kiadó, 2019.

Prodan, David. *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. I-II [Serfdom in Transylvania during the 16th Century]. Bucharest: Editura Academiei RSR, 1968.

Rostás, Zoltán. *Monografia ca utopie: interviuri cu Henri H. Stahl (1985–1987)* [Monography as Utopia: Interviews with Henri H. Stahl]. Bucharest: Editura Paideia, 2000.

Stahl, Henri H. *Tehnica monografiei sociologice* [The Sociological Monograph Technique]. Bucharest: Institutul Social Român, 1934.

Stahl, Henri H. *Monografia unui sat* [The Monograph of a Village]. Bucharest: Editura Fundațiilor Regale, 1939.

Stahl, Henri H. *Sociologia satului devălmaș românesc* [The Sociology of the Romanian Village]. Bucharest: Editura Fundației „Mihai I", 1946.

Stahl, Henri H. *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești* [Contributions to the Research of the Romanian Village], vol. I. Bucharest: Editura Academie RPR, 1958.

Stahl, Henri H. *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești* [Contributions to the Research of the Romanian Village], vol. II, Bucharest: Editura Academie RPR, 1959.

Stahl, Henri H. *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești* [Contributions to the Research of the Romanian Village], vol. III, Bucharest: Editura Academie RSR, 1965.

Stahl, Henri H. *Controverse de istorie socială românească* [Romanian Social History Controversies] Bucharest: Editura Științifică, 1969.

Stahl, Henri H., *Teoria și practica investigațiilor sociale* [Theory and Practice of Social Investigations] vol. II. Bucharest: Editura Științifică, 1975.

Stahl, Henri H. *La communitá di villagio*. Milano: Jaca Book, 1976.

Stahl, Henri H. *Les anciennes communautés villageoises roumaines*. Bucharest, Paris: Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1969.

Stahl, Henri H. "Folclorul și obiceiul pământului" [Folklore and the Custom of the Land]. *Studii de folclor și literatură*, no. 6 (1976).

Stahl, Henri H. *Traditional Romanian Village Communities*, foreword by Daniel Chirot. Cambridge, Paris: Cambridge University Press, 1980.

Stahl, Henri H. *Amintiri și gânduri din vechea școală a „monografiilor sociologice"* [Memories and Thoughts from the Old School of Sociological Monographs]. Bucharest: Minerva, 1981.

Stahl, Henri H. *Eseuri critice despre cultura populară* [Critical Essays on Folk Culture] Bucharest: Minerva, 1983.

Stahl, Henri H. *A régi román falu és öröksége* [The Old Romanian Village and Its Heritage], edited by Ambrus Miskolczy, afterword by Zoltán Rostás. Budapest: ELTE Román Filológia Tanszék, 1992.

Stahl, Henri H., *Contribuții la studiul satului devălmaș românesc* [Contributions to the Study of the Romanian Village], vol. I–III, 2nd Edition. Bucharest: Editura Cartea Românească, 1998.

Stahl, Henri H. "Théories de C. D. Gherea sur les lois de la pénétration du capitalisme dans les «pays retardataires»." *Review*, no. 1 (1978).

Voinea, Șerban, and Henri H. Stahl. *Introducere în Sociologie* [Introduction to Sociology]. Bucharest: Editura Partidului Social Democrat, 1947.

